

Praslovanský akut

Roman Sukač

Rekonstrukce praslovanštiny vede kromě hláskového, morfologického a lexikálního systému také k rekonstrukci původní akcentuace. V terminologii starořecké prozódie rozlišujeme jako základní praslovanské intonace akut a cirkumflex. Jaký byl ovšem jejich intonační průběh, to nebylo nikdy příliš jasné, neboť rekonstrukce nám neumožňuje přímé akustické ověření těchto intonací. Klasická historická jazykověda a akcentologie od dob Meilleta (Meillet 1922) předpokládala, že akutová intonace byla stoupavá, cirkumflexová intonace pak klesavá.¹ Obě intonace měly pokračovat z baltoslovanského a indoevropského období. Důkazem pro toto tvrzení bylo víceméně mechanické srovnávání intonačních poměrů příbuzných jazyků. Tak například v praslovanských skupinách TORT měly původní akutové slabiky vykazovat přízvuk v ruštině na druhé slabice plnohlási: *voróna*; čeština pak měla vykazovat délku: *vrána*; srbština-chorvatština pak krátkou klesavou intonaci: *vrāna*, vše z původního **vōrna*. Praslovanský cirkumflex se měl v TORT skupinách reflektovat jako ruský přízvuk na první slabice: *gólovu*, jako krátkost v češtině *hlavu* a jako dlouhá klesavá intonace v srbštině-chorvatštině *glāvu* z původního **gālvō*. Poměrně úspěšně se tak daly srovnávat intonační poměry ve zděděné slovní zásobě. Oporou pro tvrzení, že tyto intonace pokračují z baltoslovanštiny, bylo srovnávání příbuzných slovanských tvarů s tvary litevskými. Litevština má rovněž intonace označené jako akut a cirkumflex. Tak akutové **vōrna* mělo odpovídat litevské akutové intonaci *vārna*, cirkumflexové **vēlkō*, reflektované v srbském-chorvatském *vūk*, mělo paralelu v litevském *vilkas*. Příliš se neřešila skutečnost, že litevský akut a cirkumflex jsou na rozdíl od akutu a cirkumflexu praslovanského intonačně obrácené: litevský akut je klesavý a cirkumflex je stoupavý. Důvod znám nebyl.

Rekonstrukce intonačních poměrů šla ještě dále. Byly nacházeny intonační paralely mezi řeckými a litevskými tvary, např. řecké *alfē* „mzda“, litevské *algà* (akut na koncové slabice zkrácen), řecké *alfēs* a litevské *algōs*. Akut a cirkumflex pak byly považovány za původní praindoevropské intonace (Hirt 1929: 199–208).

Data ovšem neposkytovala vždy jasné a jednoduché vysvětlení. De Saussure v roce 1896 popsal litevský jev, kdy přízvuk z cirkumflexové slabiky v určitých tvarech přešel na následující slabiku akutovou. Tím měl být vysvětlen rozdíl mezi litevskými tvary *vārna* a *rankà* „ruka“, z původních tvarů **vārnā*, **rankā* („ā“ zde znamená akutovou nepřízvučnou slabiku). De Saussureův zákon byl nalézán také

¹ Klasická baltoslovanská akcentologie se formovala především v 1. polovině 20. století (viz Belić 1914; Lehr-Spławiński 1917 a 1918; Wijk 1923).

ve slovanských jazycích, např. ruské *ruká* z údajného **rǫkâ* oproti *ríku*. Téměř veškeré pravostranné posuny přízvuku ve slovanských jazycích tak bylo možno vysvětlit právě de Saussureovým zákonem. Levostranné posuny přízvuku byly vysvětlovány Hirtovým zákonem, kdy se přízvuk měl z koncové slabiky přesouvat na kořenovou akutovou slabiku, a to jak v baltských, tak i slovanských tvarech, např. staroindické *dhūmá-* oproti litevskému *dūmai* a praslovanskému **dǫmъ*. Oba zákony se v 1. polovině 20. století staly pilíři klasické slovanské akcentologie. Bylo možné jimi vysvětlit takřka jakékoliv pohyby přízvuku.

Posledním klíčem do systému jednoduchých vysvětlení praslovanské akcentuace byl koncept metatonii. Metatonie znamená změnu intonace. Ke změnám původních intonací na nové intonace mělo docházet koncem praslovanštiny, patrně někdy v období 10. století, kdy zanikaly jery a praslovanský akcentuační systém se rozpadal. Původní akutová intonace se měla měnit na neocirkumflexovou a původní cirkumflexová na neoakutovou. Intonace se měly „přepólovat“.

Důvodem měla být změna slabičné struktury. Jelikož podle doktríny klasické akcentologie máme za stoupavou intonaci v češtině délku a za klesavou intonaci krátkost, bylo lehké vysvětlit pomocí metatonii neočekávané paradigmatické tvary, např. staročesky *noha*–*nóh*, *strana*–*strán* (v genitivu plurálu délka za údajný neoakut vzniklý v důsledku ztráty koncového jeru) nebo české *vrána*–*vran*, *kráva*–*krav* (v genitivu plurálu krátkost za údajný neocirkumflex vzniklý rovněž v důsledku ztráty koncového jeru). Takzvané náhradní dloužení v nominativu singuláru maskulin bylo rovněž interpretováno jako délka za neoakut vzniklý po ztrátě jeru: česky např. *kůň*, *kůl*, *stůl*, *vůl* atd. Systém praslovanské akcentuace a její další vývoj tak dostal pevnou podobu. Odchytky od tohoto systému, např. jihozápadočeské *kůš* oproti *koš* nebo staročeské *zíma*–*zim* byly vykládány jako lokální varianty bez bližšího vysvětlení. Všemocné metatonie a de Saussureův zákon zdomácněly v klasické akcentologii 1. poloviny 20. let. V české lingvistice přetrvaly až do století následujícího (viz Lamprecht 1987 a Balhar 2005).

Další vývoj poznání a pečlivé studium dat ovšem ukázalo jiný stav. Již Kuryłowicz (Kuryłowicz 1932) ve svých analýzách odmítl pokračování řecké akcentuace jako pokračování praindoevropského stavu. Také povrchní korespondence litevského a řeckého akutu a cirkumflexu jsou iluzorní, neboť toto srovnání je jednak omezeno na limitovaný počet dat, jednak se porovnávají různé typy intonací. Řecký akut není totéž, co litevský akut, a řecký cirkumflex má také jiný původ než cirkumflex litevský (například kontrakční *fáos* > *fōs*). Vztah akutu a cirkumflexu v řečtině je rovněž podmíněn tříslabičným pravidlem. Akut a cirkumflex se vyskytují pouze na posledních třech slabikách. Jestliže je poslední slabika krátká, akut musí být na předposlední slabice. Cirkumflex je omezen pouze na poslední dvě dlouhé slabiky. Litevské a řecké intonace jsou tedy výsledkem vnitřního vývoje obou jazyků. Pro samotnou praindoevropštinu pak nejsme schopni jakékoliv intonace rekonstruovat. Navíc se v morfonologickém systému praindoevropštiny

jako dominantní ukazuje interakce silového přízvuku a ablautu (u atematických substantiv a sloves).²

Nové směry praslovanské akcentologie jsou spjaty především s prací Christiana Stanga (Stang 1957),³ moskevské akcentologické školy pod vedením V. A. Dyba (Dybo 1981) a holandské školy (Kortlandt 1975).

Jak ukázal Stang, de Saussureův zákon nefungoval ve slovanských jazycích a je specifický pouze pro litevštinu. Všechna substantiva a slovesa lze v praslovanštině rozdělit do tří akcentuačních paradigmat (AP): APa **kōrva*, *kōrvy* (barytona s akutovou intonací), APb **ženà*, *ženỳ* (oxytona s krátkou stoupavou intonací) a APc **stornà*, *stornỳ*..*stōrnq* (mobilia s cirkumflexovou intonací na první slabice v určitých pádech a přízvučnou koncovkou v jiných pádech). Neoakut nevznikl metatonii, ale retrakcí přízvuku z koncového jeru nebo z nepočátečního vokálu s klesavou intonací (viz níže). Reflexe neoakutu nacházíme hlavně v jihoslovanských dialektech (čakavština). Neocirkumflex není praslovanskou intonací, ale jedná se o specifický vývoj pouze ve slovinštině, např. genitiv plurálu **žābv* > *žāb*. Akut je tedy typickou intonací paradigmat s konstantním kořenovým přízvukem.

Z praslovanských akcentuačních zákonů jsou nejdůležitější dva: Dybův a Stangův. Dybovým zákonem vzniklo akcentuační paradigma APb. Předpokládá se, že existovala (po oddělení jazyků baltských) dvě původní slovanská akcentuační paradigmat: paradigma s přízvukem fixovaným na kořeni (API) a paradigma s mobilním přízvukem (APII). V API se rozlišovaly dva podtypy: akutový, např. **lāpa* „tlapa“ a cirkumflexový, např. **žēna*. Tyto dva typy ale (na rozdíl od jazyků baltských) neexistovaly u typu APII, kde u tvarů s přízvukem na kořeni byl pouze cirkumflex, např. *golvā*-*gōlvq*. Akutové mobilní tvary byly neutralizovány do podoby patrně krátké stoupavé intonace. Tato intonace se šířila i do do typu API, kde neutralizovala cirkumflexové kořeny, např. **žēna* > **žēna*. Následoval posun přízvuku doprava **žēna* > **ženà*. Původní paradigmat se stálým přízvukem na kořeni se tak rozštěpilo na paradigma se stálým přízvukem na kořeni a akutovou intonací a na paradigma se stálým přízvukem na koncové slabice s intonací, která byla patrně krátká. Vzniká tedy oxytonové paradigma. Pokud byla nová přízvučná slabika dlouhá, např. **vōljā* > **voljā*, došlo k retrakci přízvuku doleva. Nová přízvučná slabika se pak změnila na neoakutovou (Stangův zákon)

² Standardní model, dnes obecně přijímaný, viz např. Fortson 2005: 103–113.

³ Kritika Stanga byla zpočátku negativní, např. Kuryłowicz 1958 v druhém vydání *L'accentuation des langues indo-européennes*. Detailněji ke kritikám Stanga viz Vermeer 1998: 241–243. Z české jazykovědné komunity se do tábora Stangových odpůrců a velebitelů Kuryłowicze zařadil Karel Horálek (1961: 376): „Stang ist kein Sprachwissenschaftler, der sich selbst um die Bildung einer neuen Konzeption bemüht [...]verlässt sich vor allem auf das Belegmaterial und verarbeitet es hauptsächlich klassifikationsmässig.“ Historie ovšem dala za pravdu Stangovi. Kuryłowiczovy akcentologické teorie upadly takřka v zapomnutí. Ke zhodnocení Stangova přínosu viz Vermeer 1998.

**vŏlja*, slovinsky *vólja*, srbsky-chorvatsky *vŏlja*, stč. *vóle* > *vŭle*, podobně *kŭže*, *vŭně* (přízvučný vokál měl krátkou stoupavou intonaci, která byla později v češtině a slovenštině prodloužena: **wŏlā* > *vŏlja* > *vŭle* podle tzv. Kortlandtova pravidla (Kortlandt 1983). Dybův zákon také vyvolal kvantitativní kontrast v kořenových slabikách. Přízvuk se totiž mohl posunout jak z krátké slabiky, tak ze slabiky dlouhé. Dybovým zákonem se tyto slabiky staly předpřízvučné a zachovaly kvantitativní kontrast, viz české *tráva*, *touha*, *kroupa*, *liška*, *díra* proti *žena*, *koza*, *pila*, *ruda*. Původní substantiva s cirkumflexem mají obecně v češtině krátkost: *zima*, *strana*, *hlava*, *noha*...

Baltoslovanský akut byl patrně foneticky ráz.⁴ Důkazy pro něj máme v podobě Hirtova a Winterova zákona. Hirtův zákon, který dominoval v klasické akcentologii, má stále své oprávnění, došlo jen ke zpřesnění jeho mechanismu. Jestliže slovo obsahovalo indoevropský kořen zakončený na laryngální kodu, pak v baltoslovanštině došlo k retrakci přízvuku z předchozí slabiky právě na tuto kořenovou: **dʰuH-mós* > **dūmos*. Staroindičtina ukazuje původní stav *dhūmá-*. Litevské *dūmai*, srbské-chorvatské *đīm* a další slovanské paralely nám dovolují rekonstruovat praslovanské akcentuační paradigma APa, tedy se stálým přízvukem a akutem na kořeni **dŭmъ*. Praslovanský akut s litevskou oporou nám pak umožňují stanovit akut také v baltoslovanštině, viz uvedené **dūmos*. Winterův zákon říká, že pokud vezmeme určitá baltská a slovanská data s akutem, pak tento akut se objevuje také před původními indoevropskými znělými konsonanty, např. **porgos* > srbsky-chorvatsky *prǎg*, rusky *poróg*, litevsky *pėrgas*, baltoslovansky pak **pōrgos*. Jestliže se akut objevuje u kořenů zakončených na koncovou laryngálu (Hirtův zákon), která je foneticky interpretována jako ráz, u Winterova zákona se musí jednat o totéž. Před rekonstruovaným znělým konsonantem byl ráz nebo glotalický uzávěr. Logicky pak vyplývá, že baltoslovanský akut je vlastně glotalizace, nikoliv stoupavá nebo klesavá intonace. Můžeme tedy baltoslovanské tvary zapisovat jako **duʼmos*, **porʼgos*. Baltoslovanský cirkumflex je pak jen prostá nepřítomnost baltoslovanského akutu.

Praslovanský akut je glotalizace, která přecházela v krátkou stoupavou intonaci (Kortlandt 1983). Kortlandtovým pravidlem také dochází k prodloužení původní akutové slabiky v některých slovanských jazycích např. **glīna*, **grīva*, *(j)āma, **kōrva*, **līpa*... > česky. *hříva*, *jáma*, *kráva*, *lípa*... Toto prodloužení je omezeno pouze na české dialekty v užším slova smyslu a na horní lužickou srbštinu (*kruwa*). Délka v *kráva* je pouze česká a lužicko srbská: *kruwa*, zatímco na Moravě je *krava*, ve slovenštině *krava*, polsky je *krowa*. Délka za praslovanský akut musí být v českých dialekttech *sensu stricto* tedy sekundární. Pokud by byla primární, museli bychom předpokládat masivní krácení na zbylém slovanském teritoriu, jak to dělala klasická akcentologie. Pro tento předpoklad však chybí jakákoliv fonetická

⁴ Přehledně Sukač 2013c.

opora. Důkazy praslovanského akutu jako dlouhé intonace v některých přejímkách, jako například finské *määrä* < **měra*, jsou dnes považovány za přejímky ze severoruských dialektů, které prošly specifickým vývojem (Vermeer 1992: 121).

Výše uvedené Kortlandtovo pravidlo předpokládá prodloužení praslovanského akutu v češtině. Akut, který byl původně zděděnou glotalizací, se vyvinul do krátké stoupavé intonace. Ta se foneticky prodlouží daleko lépe. Prodloužení mělo být omezeno na dvojslabičné tvary. Měli bychom tedy vedle tvarů *hlína*, *kráva*, *sláma* pozorovat také jiné dlouhé dvojslabičné tvary s původním akutem (feminina a-kmeny).⁵ Tomu ovšem odporují výše krátké tvary *piha*, *pěna*, *hnida*, *niva*, *duha*, také *jikra*, *jiskra*, *řepa*, *ryba*, u kterých rekonstruueme praslovanský akut. Očekávanou délku sice nacházíme v jihozápadočeských dialektech – *pína*, *plíva*, *slína*, *hńída*, *jískra*, *jíkra*, *douha*, *rejba*, také v přechodovém pásu českomoravských dialektů – *pína*, *plíva*, *slína*, *kúpa*, ve východočeských dialektech *kníha*, *slína*, většina českých dialektů odráží tvar *řípa* (Balhar 2005: 95). Jestliže srovnáme data se staročeským stavem, pozorujeme kvantitativní dublety tam, kde má standardní čeština krátkost: *čěsta/ciesta* (Nedvěďová: 39), *pěna/piena* (Nedvěďová: 40), *pleva/plěva* (Nedvěďová: 40), *ryba/rýba* (Nedvěďová: 39), *slína/slína* (Nedvěďová: 40), *kníha*, *múka*, *vieška*, *níva*, *ščika* (Klaret).⁶

Moravské dialekty mají ovšem za akut krátkost: *baba* (Mistř., Urč., Dol., Valaš., Nechv., SlavBuč.) *baňa* (Mistř., Urč., Valaš.), *blána* (Keleč., Dol., Valaš.), *březa* (Mistř., Karl., Dol., Valaš., Utěš.), *diňa* (Dol., SlavBuč.) / *dyňa* (Spál.), *draha* (Valaš., Nechv.), *hlíva* (Keleč., Valaš.), *hlína* (Dol., Nechv.) / *hlěna* (Urč.), *hruda* (Mistř., Karl., Dol., Valaš., Utěš.) / *hróda* (Urč.), *jama* (Karl., Nechv., Utěš.), *hřyva* (Keleč.) / *hrěva* (Urč.) *huba* (Keleč.), *klada* (Karl., Dol., Nechv., Utěš.) / *kłada* (Valaš.), *kěta* (Urč.) / *kyta* (Valaš.), *koža* (Dol.), *krava* (Utěš.), *lépa* (Urč.), *lípa* (Karl., Dol.), *misa* (Dol.), *para* (Mistř., Dol., Valaš.), *rana* (Urč., Karl., Dol., Valaš., SlavBuč., Utěš.), *siya* (Mistř.) / *syta* (Keleč.) / *sila* (Karl., Dol., Valaš., SlavBuč., Utěš.), *slíva* (BartSlov.: 383) / *slívy* (Valaš.) / *slěva* (Urč.), *smola* (Karl., Dol., Utěš.), *vrana* (Mistř., Urč., Karl., Dol., Valaš., Nechv., SlavBuč., Utěš.), *žaba* (Keleč., Mistř., Karl., Dol., Valaš., Nechv., SlavBuč., Utěš.), *žila* (Dol., Utěš.) / *žiya* (Mistř.), *žyla* (Keleč.) / *žěla* (Urč.), *žlaza* (Karl.).⁷ Situace se dále zkomplikuje, pokud se podíváme na některé pádové tvary uvedených dvojslabičných a-kmenů. Zjistíme, že Nsg a Gpl, tedy pády s koncovou alternací vokál–nula, se liší kvantitou: *kráva–krav*, *hlína–hlín*, *slína–slín*. Stejný problém s disperzí kvantity je i v moravských dialektech. Nacházíme *krava–krav*, ale i *kráva–kráf*, ve slezských *krova–kruv* se starou reflexí délky

⁵ Následující analýza podrobněji v mém článku (Sukač 2013a).

⁶ Srov. Nedvěďová v oddílu Literatura. Autorovi bylo povoleno tuto práci užívat.

⁷ Mistř. = Malina 1946; Urč. = Kopečný 1977; Valaš. = Kazmír 2001; Nechv. = Bělič 1947; SlavBuč. = Gregor 1959; Keleč. = Králík 1984; Dol. = Bělič 1954; Spál. = Ondřej 2007; Karl. = Svěrák 1957; BartSlov. = Bartoš 1905–1906.

v „u“, a také ve slovenštině *krava*–*kráv*, *hlina*–*hlín*, *slina*–*slín* ale *sláva*–*sláv*. Pokud chceme tyto jevy vysvětlit, musíme se jednak vrátit k původnímu paradigmatickému zařazení těchto substantiv, jednak musíme tyto sledovat na dostatečném počtu dat.

Substantiva, která původně patřila do jednoho akcentuačního paradigmatu, mají tedy různou kvantitu při současné flexi, zvláště v klíčových pádech Nsg–Gpl: *kráva*–*krav*, *hlína*–*hlín*, *slína*–*slín*. Slovenština má naproti tomu krátký Nsg, ale dlouhý Gpl: *krava*–*kráv*, *hlina*–*hlín*, *slina*–*slín*. Ze západoslovanských jazyků jsou čeština a slovenština jedinými jazyky, kde pozorujeme distribuci kvantity v paradigmatu (pokud odhlédneme od některých vokálů v polštině a hornolužické srbštině, které reflektují původní délky). Tyto jevy nelze vysvětlit analogií ani nepravidelným vývojem, ale individuální inovací v jednotlivých západoslovanských jazycích.

Zdá se, že klíč k uvedeným nepravidelnostem leží v postpraslovanském ustálení přízvuku na první slabice v češtině a slovenštině. Jak čeština, tak slovenština mají fixní přízvuk a distinktivní slabičnou délku. Foneticky pak tato kombinace vede k vytváření trochejského rytmu (Bethin 1993, 1998). Jestliže se praslovanský akut vyvíjí z glotalizace do krátké stoupavé intonace, zcela přirozeně se pak prodlouží pod přízvukem: **kra'va* > **kráva* > *'kráva*. Rytmický systém je trochejský. Akut je v praslovanských akcentuačních paradigmatech očividně dominantní – celé APa obsahuje substantiva s akutem. Cirkumflex je jen v určitých pádech v mobilním paradigmatu a intonace v APb není nijak podstatná, neboť je důležitý přízvuk na nepočáteční slabice. Systém **kra'va* > **kráva* > *'kráva* ovlivňuje vývoj dalších paradigmat. U mobilního paradigmatu APC dochází pouze k ustálení přízvuku na první slabice **straná* > *strana*. K žádnému prodloužení nedochází, protože k němu není důvod (v tomto pádě mobilního paradigmatu není žádná intonace, která by se měla prodloužit a cirkumflex, např. v akuzativu, není stoupavou intonací). Trochejský rytmus ale ustálením přízvuku vzniká. Oxytona rovněž podléhá ustálení přízvuku na první slabice. Jelikož ale Dybův zákon způsobil kvantitativní rozdíl v předpřízvučných délkách, máme v češtině u původních oxyton paradigmatu APb zachován tento kontrast: **tráva* > *'tráva* × **ženà* > *'žena*. Prodloužení není rovněž nutné – u předpřízvučných délek se délky zachovávají a u krátkých slabiky typu *žena* není třeba nic prodloužovat. Intonace zde chybí a trochejský rytmus vzniká ustálením přízvuku.

Jakmile se ustálí přízvuk a trochejský rytmus, praslovanská akcentuační paradigmatata už neexistují. Substantiva začínají vytvářet skupiny tzv. kvantitativních paradigmat (Feldstein 2011; Sukač 2009, 2013a). Všechny dvojslabičné a-kmeny a původně dvojslabičné o-kmeny je možné do těchto paradigmat zařadit právě podle klíčových pádů. Tyto klíčové pády jsou: nominativ singuláru a genitiv plurálu pro a-kmeny (typ *kráva*–*krav*) a nominativ singuláru a genitiv singuláru pro o-kmeny (typ *stůl*–*stolu*). Jak vidíme, tyto klíčové pády jsou typické alternací

koncovky vokál–nula.⁸ Irelevantní pády jsou např. *Lpl* nebo *Ipl*, jako třeba *kravách*, *krávách*, *kravami*, *krávami*, kde dochází k alternaci kvantity, ale pro zařazení slova do paradigmatu nemají vliv. Rozlišujeme dvě základní kvantitativní paradigmat: alternující a konstantní. Alternující paradigma má dvě varianty podle toho, zda je v nulovém tvaru délka nebo krátkost. Konstantní paradigma má buď konstantní délku v klíčových pádech, nebo konstantní krátkost. Distribuce dvojslabičných substantiv (zde jen a-kmeny) podle kvantity je tedy následující:

- alternující kvantitativní paradigma (tvar s nulovou koncovkou je krátký, tvar s vokalickou koncovkou je dlouhý), např. *jáma–jam*, *bába–bab*, *kráva–krav*;
- konstantní kvantitativní paradigma (tvar s nulovou koncovkou je dlouhý, tvar s vokalickou koncovkou je také dlouhý (*bříza–bříz*, *hlína–hlín*, *hlíva–hlív*);
- konstantní kvantitativní paradigma (tvary s nulovou a vokalickou koncovkou jsou krátké (*ryba–ryb*, *pleva–plev*, *cesta–cest*);
- alternující kvantitativní paradigma (tvar s nulovou koncovkou je dlouhý, tvar s vokalickou koncovkou je krátký). Toto paradigma se nevyskytuje v současné češtině (ve staročeštině ano), ale můžeme ho pozorovat ve slovenštině: *brada–brád*, *cena–cien*, *hora–hôr*...

Substantiva se do kvantitativních paradigmat zařazovala postupně. Také často dochází k jejich disperzi z původních akcentuačních paradigmat do různých kvantitativních paradigmat. Proto můžeme pozorovat staročeské dublety *zima/zíma*, *strana/strána*, jihozápadočeské *kráj*, *plouh*, *rák* nebo nářeční tvary *nůž–nůža*. Neočekávané tvary tedy není třeba vysvětlovat nepravděpodobnými analogickými změnami. Také „moravská krátkost“ nevyžaduje žádné nemotivované krácení – žádné totiž nikdy nebylo. Jak bylo výše uvedeno, prodloužení pod akutovými slabikami nastalo jen v českých dialektech a v hornolужиčtině. Na zbytku západoslovanského území došlo jen k ustálení přízvuku, vzniku rytmicity a distribuci do kvantitativních paradigmat. „Moravská krátkost“ je tak jen zcela zákonitý jev přechodu původních akutových paradigmat v kvantitativní paradigma konstantní s krátkostí v klíčových pádech.

⁸ K tzv. náhradnímu dloužení o-kmenů viz Sukač 2011c. Zde ukazují, že žádné náhradní dloužení neexistovalo, ale kvantitativní poměry u o-kmenů jsou zcela v kontextu post-praslovanského nástupu rytmicity a distribuce substantiv v kvantitativních paradigmattech. K a-kmenům podrobněji viz Sukač 2013a.

Literatura

BARTOŠ, František

1905–1906 *Dialektický slovník moravský* (Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění)

BELIĆ, Alexandar

1914 *Akcentatske studije* (Beograd: Srpska kraljevska akademija)

BĚLIČ, Jaromír

1947 *Hláskosloví obce Nechvalína u Kyjova* (Praha: Slovanský ústav)

1954 *Dolská nářečí na Moravě* (Praha: ČSAV)

BETHIN, Christina Y.

1993 „Neo-Acute Length in the North Central Dialects of Late Common Slavic“; *Journal of Slavic Linguistics* 1, č. 2, s. 219–250

1998 *Slavic Prosody. Language change and phonological theory* (Cambridge University Press)

BALHAR, Jan (ed.)

2005 *Český jazykový atlas 5* (Praha: Academia)

ДЫБО, Владимир. А.

1981 *Славянская акцентология. Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском* (Москва: Наука)

FELDSTEIN, Ronald. F.

2011 „Nominal Prosodic Paradigms and their Synchronic Reflexes in West Slavic“ (předneseno na 3. ročníku *International Workshop of Balto-Slavic Accentology*, Leiden 2007); in Pronk, Tijmen – Derksen, Rick (eds.): *Accent Matters. Papers on Balto-Slavic Accentology* (Amsterdam – New York: Rodopi), s. 97–108

FORTSON, Benjamin W. IV

2010 *Indo-European Language and Culture. An Introduction* (Malden, Mass.: Wiley-Blackwell)

GREGOR, Alois

1959 *Slovník nářeční slavkovsko-bučovického* (Praha – Brno: SPN)

HIRT, Hermann

1929 *Indogermanische Grammatik. Teil V. Der Akzent* (Heidelberg: Carl Winter)

HORÁLEK, Karel

1961 „Zum gegenwärtigen Stand der slavischen Akzentologie“; *Zeitschrift für slavische Philologie* 29, č. 2, s. 357–379

KAZMÍŘ, Silvestr

2001 *Slovník valašského nářečí* (Vsetín: Dalibor Malina)

KOPEČNÝ, František

1977 *Nářečí Určic a okolí* (Praha: ČSAV)

KORTLANDT, Frederik

1975 *Slavic accentuation: A study in relative chronology* (Lisse: The Peter de Ridder Press)

1983 „Linguistic Theory, Universals, and Slavic Accentuation“; *Folia Linguistica Historica* IV, č. 1, s. 27–43

1994 „From Proto-Indo-European to Slavic“; *Journal of Indo-European Studies* 22, č. 1–2, s. 91–112

2011 „West Slavic Accentuation“; in Sukač, Roman (ed.): *From Present to Past and Back. Papers on Baltic and Slavic Accentology* (Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien: Peter Lang), s. 86–107

KRÁLÍK, Stanislav

1984 *Nářečí na Kelečsku* (Praha: Academia)

KURYŁOWICZ, Jerzy

1932 „On the Development of the Greek Intonations“; *Language* 8, č. 3, s. 200–210

LAMPRECHT, Arnošt

1987 *Praslovianština* (Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně)

LEHR-SPŁAWIŃSKI, Tadeusz

1917 *Ze studiów nad akcentem słowiańskim* (Kraków: Polska Akademia Umiejętności)

1918 *O prasłowiańskiej metatonii* (Kraków: Akademia Umiejętności)

MALINA, Ignát

1946 *Slovník nářečí mistřického* (Praha: Nakladatelství České akademie věd a umění)

MEILLET, Antoine

1922 „Des innovations caractéristique du phonétisme slave“; *Revue des Études slaves* II, č. 3–4, s. 206–213

NEDVĚDOVÁ, Milada

Kvantita samohlásek ve starší češtině. Rukopis uložen v Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR. [nevydáno]

ONDŘEJ, Antonín

2007 *Nářečí Spálovská* (Spálov: Městys Spálov)

STANG, Christian

1957 *Slavonic accentuation* (Oslo: Universitetsforlaget)

SUKAČ, Roman

2009 „Paradigmatic Bridge – Accentual and Quantitative Paradigms of Czech and Slovak Feminine A-Stems“; in Dočekal, Mojmír – Ziková, Markéta (eds.): *Czech in Formal Grammar* (München: Lincom), s. 175–182

2011a „Old Czech Rhythmic Law“; in Stadnik-Holzer, Elena (ed.): *Baltische und slavische Prosodie* (Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag), s. 141–152

2011b „Moravian Accentual Paradigms“; in Sukač, Roman (ed.): *From Present To Past and Back. Papers on Baltic and Slavic Accentology* (Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien: Peter Lang), s. 194–200

2011c „Compensatory lengthening in West Slavic“; *Zeitschrift für Slawistik* 56, č. 4, s. 417–445

2013a „Fish and its Fisherman. Paradigmatic and Derivative Length in Czech“; *Zeitschrift für Slawistik* 58, č. 1, s. 72–101

2013b „Od praslovanské akcentuace k západoslovanské prozodii (s ohledem na češtinu)“; *Slavia* 82, č. 1–2, s. 213–219

2013c *Introduction to Proto-Indo-European and Balto-Slavic Accentology* (Newcastle upon Thyne: Cambridge Scholars Publishing)

SVĚRÁK, František

1957 *Karlovícké nářečí* (Praha: SPN)

VERMEER, Willem

1992 „In the Beginning Was the Lengthened Grade. On the Continuity of the Proto-Indo-European Vowel Quantity in Slavic“; in Beekes, Robert S. P. (ed.): *Rekonstruktion und relative Chronologie* (Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck), s. 115–136

1998 „Christian Stang's Revolution in Slavic Accentology“; in Bjørnflaten, Jan I. a kol. (eds.): *The Olaf Broch Symposium. A Centenary of Slavic Studies in Norway* (Oslo: Norwegian Academy of Science and Letters), s. 240–254

WIJK, Nicolaas van

1923 *Die Baltischen und Slavischen Akzent- und Intonationssysteme* (Amsterdam: Koninklijke akademie van wetenschappen)

Resumé

The Proto-Slavic Acute Accent

Apart from the phonemic, morfological and lexical systems, the reconstruction of Proto-Slavic language includes also the reconstruction of the original accentuation. The study discusses the prominent theories that have been designed to reconstruct the form of both acute and circumflex accents in Proto-Slavic and use them to explain phonemic alternation in present Czech.

Keywords: Proto-Slavic accentuation; acute accent; circumflex accent; phonemic alternation

Mgr. Ing. Roman Sukač, Ph.D.

Ústav bohemistiky a knihovnictví – oddělení lingvistiky

Filozoficko-přírodovědecká fakulta

Slezká univerzita v Opavě

Masarykova tř. 343/37

746 01 Opava

roman.sukac@fpf.slu.cz